

Veřejné zdravotnictví z pohledu historie

PhDr. Helena Hnilicová, Ph.D.

ŠVZ IPVZ Praha

Obsah prezentace

- Myšlenkové zdroje a vývojové etapy VZ v našich zemích
- Stručná charakteristika jednotlivých etap
- VZ po roce 1989

Tradice a myšlenkové zdroje VZ

- Veřejné zdravotnictví je multidisciplinární obor, který se zabývá zdravím populace (populačních skupin) a klade důraz na prevenci nemocí.
- I když šíře záběru, priority i název oboru se v různých dobách měnily, tato podstata zůstává nezměněna. V průběhu historie oboru
- (200 let) však existovaly různé - paralelní/alternativní - názvy pro označení teorie oboru i jeho praktické aplikace:
Státní medicína, hygiena, sociální hygiena, hygiena a epidemiologie, preventivní zdravotnictví, sociální lékařství, sociální lékařství a organizace zdravotnictví, veřejné zdravotnictví, zdravotnický management...
- Dvě tradice - jejich vzájemné prolínání, obohacování, diferenciací:
 - Hygienicko - epidemiologická
 - Sociálně - lékařská
- Dva ideové vlivy: německý/rakouský a ruský/sovětský

Vývojové etapy VZ

- Počátky VZ (konec 18. a zač. 19. st.) : počátky angažování státu v ochraně obyvatelstva před šířením nemocí a v ochraně životního prostředí
- VZ v 19. století: rozvoj oboru a krystalizace dvou proudů
- VZ za 1. ČSR - včetně období těsně po 2. světové válce
- VZ po r. 1951 - veřejného zdravotnictví v režii socialistického státu
- VZ po roce 1989

Počátky veřejného zdravotnictví

konec 18. a počátek 19. století

Nutnost bojovat proti rozsáhlým epidemiím infekčních nemocí
(cholera, mor, neštovice, tyfus...)

- **Vznik „Zdravotní policie“** a ustanovení státní zdravotní správy, tj. útvarů zdravotní policie; stát stanovuje základní předpisy, týkající se sanitárních opatření a trvá na jejich dodržování - vznik uceleného zdravotnického zákonodárství
- Konstituování nové nauky, týkající se výkladu zdravotnického zákonodárství - „**státní medicína**“
- Státní medicína se začíná přednášet na LF: nestor a propagátor profesor vídeňské lékařské fakulty J.P. Frank (1754 – 1821)
- U nás poprvé na České lékařské fakultě UK: prof. Ignác Nádherný (1781 – 1862)

Bouřlivý rozvoj VZ v průběhu 19. století

Vykrystalizování dvou proudů a vznik dvou tradic:

- **Hygiena a epidemiologie:** „Státní policie“ - „Státní medicína“ - počátky výuky jejich základů na LF (zákony a předpisy), posléze postupně studium epidemiologie infekčních nemocí a vznik Hygienicko-epidemiologických ústavů na lékařských fakultách
- Vliv německých profesorů hygieny **Virchowa a Pettenkoffera** – vznik Hygienického ústavu České lékařské fakulty UK (zakladatel **prof. Kabrhel** – žák Pettenkoffera) – důraz na komunální hygienu – zásluhy za ozdravení tehdejších velkých měst
- **Sociální lékařství:** německý vliv - prof. **Grotjahn a Gottstein**, zakladatelé Společnosti Sociální hygieny, sociální medicíny a lékařské statistiky v Německu;
- Počátky sociálně lékařského myšlení u nás a jeho výuka: **Prof. J. E. Purkyně, F. Procházka, F. Hamza** - vznik Ústavu sociálního lékařství (na České LF UK v roce 1903), důraz na sociální podmíněnost nemocí vůbec, význam chudoby, dostupnost zdravotní péče
- Zavedení nemocenského a úrazového pojištění (O.von Bismarck) v r.1888

Veřejné zdravotnictví za první ČSR

(1918 – 1950)

- Nemocenské (zdravotní) pojištění bismarckovského typu
- Vznik **Státního zdravotní ústavu (SZÚ)** s podporou Rockefellerovy nadace (r. 1925): důraz na problematiku hygieny a epidemiologie, ale prolínání hygienicko - epidemiologického přístupu se sociálně-lékařským hlediskem: oddělení sociální hygieny, otázky nemocenského a úrazového pojištění, posudková činnost
- **Prof. Hynek Pelc** : vedoucí oddělení soc. hygieny, později ředitel SZÚ: epidemiologie obecně, zdravotní stav populace a jeho determinanty, protagonista využívání sociologických a demografických metod ve VZ, rozvoj zdravotnické statistiky, hygiena práce, hygiena výživy...
- Sociální lékařství se vyučuje na LF: prof. Pelc se později stává přednostou Ústavu Sociálního lékařství na České LF UK v Praze, je autorem první učebnice oboru „Sociální lékařství“ (1937);
- Na LF v Brně zakládá obdobný ústav prof. F. Hamza (30. léta)
- Předčasný odchod prof. Pelce (1942) - popraven za heydrichiády, velká ztráta pro obor

VZ v době socialismu

(1950 – 1989)

- Státní zdravotnictví Šemaškova typu: centralizace a hierarchie rozhodovacích pravomocí, vznik KÚNZ a OÚNZ, včetně KHES a OHES, všeobecná dostupnost zdravotní péče
- **Konstituování oboru „Sociální lékařství a organizace zdravotnictví“ (SLOZ):** ústup od studia sociálně-ekonomických souvislostí zdraví, menší důraz na životní styl, důraz na „organizaci zdravotnictví“, tj. rozvoj zdravotnických služeb a jejich management
- Vznik nových institucí: **Ústav sociálního lékařství a organizace zdravotnictví (1952)**; **Katedra SLOZ ILF**; **Ústav zdravotní výchovy (1952)** - řídil a koordinoval aktivity v oblasti podpory zdraví, vydával letáky a propagační brožury
- **Výuka SLOZ v pre i postgraduálním vzdělávání:**
Obor SLOZ na všech LF jako státnicový obor v 6. roč (společná státnice s HE);
Specializace v oboru SLOZ formou nástavbové specializace
také tzv. „funkční“ kurzy v organizaci a řízení zdravotnictví pro primáře, doplňkové kurzy pro různé typy vedoucích pracovníků;
- **Hygiena a epidemiologie:** Vznik Lékařské fakulty hygienické (1953); výuka v pre i postgraduálním vzdělávání je oddělená od soc. lékařství, důraz na infekční nemoci a jejich epidemiologii;
- SZÚ je přejmenován na Institut hygieny a epidemiologie (IHE)

Vývoj po roce 1989

- Diskuse o významu a oprávněnosti oboru SLOZ
- Zavedení nového označení „**Veřejné zdravotnictví**“
- Transformace katedry SLOZ ILF na ŠVZ IPVZ ; specializace ve veřejném zdravotnictví, důraz na zdravotnický management; základní specializace
- Zachování výuky na lékařských fakultách, avšak její diferenciaci
- Zrušení ÚSLOZ v r. 1992 a Ústavu zdravotní výchovy
- Osudy odborného periodika:
„Československé zdravotnictví“- zrušeno v r. 1990;
obnovení jako „**Zdravotnictví v ČR**“ v 90 letech, pokračuje,
spoluvydavateli jsou MZ ČR a Společnost **Sociálního lékařství a řízení péče o zdraví ČLS JEP**
- Založení Institutu zdravotní politiky a ekonomiky (IZPE) v r. 2000 a jeho zrušení v roce 2006

Co dál...?

Jaká by měla být role státu ve zdravotní péči dnes?

Faktem je, že představitelé oboru VZ dnes vůbec neovlivňují vývoj ve zdravotnictví, nejsou zváni k diskusím, média je neoslovují...

Lze vůbec vývoj veřejného zdravotnictví v ČR ovlivnit z pozice odborníků?
Pokud ne, tak proč?

Z hlediska praxe ve většině zemí EU, i z historického pohledu, je to poněkud zvláštní...